

О. Ю. Ніколаєць,
здобувач освітнього ступеня "бакалавр" спеціальність "Міжнародні економічні відносини",
Київський національний торговельно-економічний університет

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

O. Nikolaiets,
Bachelor degree in Field of Science of "International economic relation"
of Kyiv National University of Trade and Economics

THE INFLUENCE OF THE LABOR MIGRATION ON UKRAINIAN ECONOMIC DEVELOPMENT

Визначено зміни характеру зовнішніх трудових міграцій населення України. Досліджено основні чинники, які обумовлювали умови зовнішньої трудової міграції в Україні протягом 2014—2018 рр. Висвітлено вплив зовнішніх трудових міграцій на розвиток промисловості та сільського господарства України, характер втілення у життя програм інноваційного розвитку. Визначено специфіку попиту на українських працівників на зовнішніх ринках праці в умовах поглиблення процесу євроінтеграції. Визначено причини зростання темпів зовнішньої трудової міграції з України та скорочення кількості трудових мігрантів до Російської Федерації із одночасним зростанням темпів міграції до країн ЄС. Висвітлено обставини, що вплинули на поширення дестимуляції економічної діяльності громадян на теренах України. Визначено залежність віку трудових мігрантів і терміну зовнішньої трудової міграції, а також показано зміни настроїв трудових мігрантів стосовно перспектив використання в Україні коштів, зароблених за кордоном. Висвітлено вплив ситуативного реагування державних органів на проблеми у сфері міграційної політики на характер зовнішньої трудової міграції.

The changes in the character of the external labor migration of Ukrainian population were defined. Main reasons that conditioned the reasons of external labor migration in Ukraine during 2014—2018th were investigated. The influence of external labor migration on industry and agriculture development in Ukraine and character of realization of innovation development programs in life were highlighted. Demand specificity on Ukrainian workers in external labor markets in conditions of deepening the European integration process was defined. The reasons for growing rates of external labor migration from Ukraine and reduction of labor migrant's quantity to Russian Federation with simultaneous growth of migration rates to EU countries were defined. Circumstances which influenced on peoples economic activity dissimulation spread in Ukraine were highlighted. The age dependence and the external labor migration term was defined and changes in the migrant workers mood regarding the prospects of using in Ukraine funds earned abroad were showed. The influence of situational regulation of the government on external labor migration character problems in migration policy sphere was highlighted.

Ключові слова: зовнішні трудові міграції, міграційна політика, мотивація трудової діяльності, зайнятість населення, трудові маятникові міграції.

Key words: external labor migration, migration policy, motivation of employment, employment of the population, labor pendulum migration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження міграційних процесів у сучасному світі обумовлене специфікою переміщення працездатного населення, яка за певних обставин може стано-

вити загрозу національній безпеці держави. Розвиток транспортних шляхів сполучення, певне спрощення перетинання кордонів країн, зацікавлених у зростанні кількості трудових мігрантів, а також зростання по-

питу на кваліфікованих працівників та розширення спілкування між представниками різних націй та народностей в умовах глобалізації обумовлюють зростання міграційних потоків та визначають напрями трудової міграції.

Свого часу прихильники мальтузіанства причини міграції вбачали у перенаселенні певних територій. Високий рівень народжуваності у окремих країнах, на їхню думку, обумовлював зростання зовнішньої трудової міграції [11, с. 24]. На той час абсолютна більшість мігрантів виконувала низько кваліфіковану роботу через порівняно низький рівень освіти та кваліфікації. У сучасний період характер трудової міграції зазнав суттєвих змін. Звіти Міжнародної організації з міграції (МОМ) свідчать про масштабне зростання темпів міграції та загального освітнього рівня мігрантів. Більшість сучасних трудових мігрантів мають середню та вищу освіту. Вони вимушені змінювати місце проживання задля кращих умов працевлаштування, забезпечення ширших можливостей самореалізації, подальшого зростання освітньо-кваліфікаційного рівня.

Такий характер сучасної трудової міграції обумовлює втрату окремими країнами (і навіть регіонами) власного інтелектуального потенціалу. Найбільш кваліфіковані працівники зосереджуються у розвинених країнах світу, сприяючи тим самим зростанню прірви між провідними державами і країнами, що розвиваються, у сфері реалізації інноваційних проектів. При тому подібні процеси мають місце не лише на глобальному, а й на регіональному рівні. Тому інтеграція України у світовий ринок праці лише посилює їх дію на теренах нашої держави. Крім того, міграційні процеси формують нові ризики, пов'язані із зміною демографічної карти країни, кризою етнічної ідентичності і ставленням до держави та її інститутів. Про посилення впливу міграційних процесів на економіку України свідчить різке зростання кількості мігрантів. Так, якщо протягом 1991—2012 рр. з України виїхали близько 2,7 млн громадян [5], то у 2014—2018 рр. кількість трудових мігрантів становить у 4—6 млн осіб. Тому необхідно комплексно оцінити наслідки зростання трудової міграції для економічного розвитку України та дієвість міграційної політики держави з метою визначення потенційних загроз економічній безпеці.

Стан дослідження проблеми. Загальні оцінки міграції населення представлені у дослідженнях С. Касла та М. Міллера, які зосередили свою увагу на аналізі змін структури міграційних потоків та визначенні їх якісних та кількісних характеристик [17]. Крім того ці проблеми досліджували Д. Саймон, Р. Епплеярд [16], а також С. Сассен [20], яка вважала, що міграція є одним з елементів суцільної взаємозалежності і існує поруч із міжнародною торгівлею, діяльністю міжнародних організацій та транснаціональних компаній. Роль держави у контролі міграційних процесів досліджував Дж. Холліфілд [18]. Державне управління міграційними процесами в Україні вивчали В. Логін [6], О. Малиновська [9], М. Чулаєвська [15]. Також варто виділити наукові пошуки Е. Лібанової, В. Позняка [2], І. Майданика [8], В. Ідзьо [4].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є визначення основних наслідків зростання масштабів зовнішньої трудової міграції для економіки України із оцінкою міграційної політики держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Міграція — це переміщення через кордон політичної або адміністративної одиниці на визначений мінімальний період часу, що включає рух біженців,

переміщених осіб, економічних мігрантів тощо [21]. МОМ пропонує наступне визначення: "міграція — це процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни; вона охоплює будь-який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів" [19]. Таке визначення найбільш повно характеризує міграційні процеси, що мають місце в умовах глобалізації. На думку деяких вчених, у сучасному світі навіть сформувалась глобальна міграційна взаємозалежність між державами [3, с. 26]. Це породжує необхідність подальшого теоретичного осмислення чинників трудової міграції із виробленням дієвих методів її регулювання як на державному, так і на міждержавному рівні. Виключно силові засоби перешкоджання зростанню кількості трудових мігрантів, як виявилось, не лише не забезпечують бажаного результату, а й сприяють посиленню соціальної напруженості. Водночас зростаюча потреба у висококваліфікованих фахівцях та порівняно швидке старіння професійних знань вимагають комплексних заходів з боку країн-донорів задля збереження кваліфікованої робочої сили. Актуальною ця проблема залишається й для України.

Тривалий час більшість українських трудових мігрантів виїжджали до Російської Федерації. Міграційний коридор між Україною та Росією був настільки масштабним, що його можна було порівняти лише з таким коридором між Мексикою та США [14]. Анексія Криму Російською Федерацією та російсько-українська війна на Донбасі суттєво вплинули на скорочення українських кількості трудових мігрантів, які працюють на теренах РФ. Однак не дивлячись на це у загальній структурі прямих іноземних інвестицій в Україну у 2016 р. (близько 4,4 млрд дол.) переважна більшість коштів являла собою перекази трудових мігрантів саме з Російської Федерації [12]. Таким чином, збереглася й певна інвестиційна залежність української економіки від російських бізнес-структур. Крім того, ці українські трудові мігранти продовжують перебувати у російському інформаційному полі, націленому переважно на формування стійкого переконання у нездатності української держави вирішувати складні проблеми сучасності.

Водночас трудова міграція до РФ, за даними МОМ, має переважно короткостроковий характер: близько 60% мігрантів працюють на території Росії обмежений термін [10, с. 13]. Це обумовлено визначенням російськими владними структурами 90-денного терміну перебування трудових мігрантів на території РФ без виїзду поза межі країни. Такий термін, найбільш вірогідно, був визначений саме для обмеження тривалого працевлаштування трудових мігрантів на території РФ. Водночас до країн ЄС з України виїжджають переважно довгострокові мігранти — до Польщі 67,6% від загальної кількості українських мігрантів, до Чеської Республіки — 77,3%, до Італії — 87,2% [10, с. 13]. При тому кількість українських трудових мігрантів останнім часом різко зросла у Польщі. Так, тільки протягом першого півріччя 2017 р. для них було видано 750 тис. запрошень. А протягом 2018 р. їх кількість може сягнути 3 млн [13].

Одним із наслідків зростання масштабів зовнішньої трудової міграції з України стало збільшення обсягів переказів коштів ними на батьківщину. За даними МОМ у 2014 р. заощадження українських трудових мігрантів, які працювали за кордоном, становили близько 4 млрд дол., і ці кошти більше 60% українців, що працювали за кордоном планували використати саме в Україні [1]. Таким чином, більшість

трудоми мігрантів не поривали остаточно зв'язки із батьківщиною і розглядали роботу за кордоном як тимчасову. Такі переконання можна було пояснити тим, що серед трудових мігрантів переважали чоловіки віком 30—40 років і розглядали роботу поза межами України як засіб покращення матеріального становища [10, с.13]. Проте з часом поступово збільшувалася й питома вага порівняно молодих людей, які вже не планували повертатися до України. Це стало помітним вже наприкінці 2017 — на початку 2018 рр. Мотивацією такого рішення для молоді ставало переконання у неможливості гідного працевлаштування на батьківщині.

Поглиблена в умовах війни на Донбасі економічна криза призвела до скорочення рівня середніх зарплат в Україні приблизно втричі. І якщо до 2014 р. у більшості областей України середня зарплата становила від 700 до 1200 дол. США, то вже наприкінці 2017 р. — близько 300—400 дол. На сучасний момент у Польщі, наприклад, українські заробітчани отримують у середньому близько 700—1000 дол. щомісяця. До 2014 р. відмінності рівня оплати праці для багатьох категорій працівників в Україні та у країнах Східної Європи не були настільки помітними. Це й обумовило різке зростання рівня трудової міграції до країн Східної Європи. Іншим чинником були й перепони для українських трудових мігрантів щодо працевлаштування у Росії, а також принципове небажання частини з працівників виконувати роботу на території країни-агресора.

Для частини українців мотивацією пошуку роботи за кордоном стали й перешкоди на шляху ведення малого та середнього бізнесу, обумовлені втіленням у життя інтересів великих фінансово-промислових груп (ФПГ). Для ФПГ тривалий час порівняно низькі зарплати працівників виступали вагомим засобом конкурентної боротьби на зовнішніх ринках. Водночас співучасть робітників у вирішенні соціальних та виробничих питань на більшості підприємств, що належать ФПГ, була також зведена нанівець. Порівняно низький рівень оплати праці, обмеження індивідуальної ініціативи та виробничої демократії сформували у частини українського суспільства стійке переконання у неможливості самореалізації на батьківщині.

ВИСНОВКИ

Дестимуляція економічної активності громадян поступово постала одним із найважливіших чинників зростання масштабів зовнішньої трудової міграції. Водночас зростання масштабів зовнішньої трудової міграції дозволило пом'якшити проблему безробіття. Проте вже у 2017 р. у ряді галузей виробництва відчувалася нестача кваліфікованих працівників. Рівень оплати праці в Україні вже не задовольняв багатьох з них, а запровадження безвізового режиму та певне розширення можливостей для працевлаштування за кордоном посилило конкуренцію на ринку робочої сили в Україні. Українськими урядами досить тривалий час не надавалося належної уваги проблемі зовнішньої трудової міграції. Відсутність визначеної міграційної політики, ситуативне реагування на ті чи інші проблеми у сфері міграційної політики мали б поступитися виваженим крокам держави, спрямованим на збереження кваліфікованих кадрів. Проте на сучасний момент не розроблено дієвих заходів, що мали б стати засобом покращення ситуації на українському ринку праці. А тенденція до збільшення питомої ваги молодих людей серед трудових мігрантів може перетворитись на одну із серйозних загроз економічній безпеці держави у той час як масштаби зовнішньої трудової міграції вже набули загрозливих показників.

Література:

1. Все меньше украинцев согласны ехать на заработки в Россию. URL: <https://www.rupor.info/news/122365/vse-menshe-ukraintsev-soglasny-ehat-na-zarabotki-v-rossiyu>
2. Зовнішні трудові міграції населення України / За наук. ред. Е. Лібанової, О. Позняка. — К.: РВПС України, 2002. — 206 с.
3. Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации // Век глобализации. — 2016. — № 1—2. — С. 26
4. Ідзьо В. Українська діаспора в Росії. — Львів: БаК, 2000. — 304 с.
5. Кравчук К. Скільки українців працює за кордоном? URL: http://lb.ua/society/2013/11/28/243134_skilki_ukraintziv_pratsyuie.html
6. Логін В.В. Державне управління міграційними процесами в Україні: автореф. канд. наук з державного управління: 25.00.01 / Львівський регіональний інститут державного управління національної академії державного управління при президентіві України. — Львів, 2010. — 20 с.
7. Майданік І. Вплив зовнішніх трудових міграцій на економічний розвиток регіонів // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць: Спец. Вип.: Міжнар. Наук.-практ. конф. "Демографічний розвиток України і пріоритетні завдання демографічної політики". Т. 2: Демографічні аспекти регулювання і відтворення трудового потенціалу. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 77—86.
8. Майданік І. Українська молодь на ринках праці зарубіжних країн. Київ: Ін-т демографії і соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 176 с.
9. Малиновська О.А. Управління зовнішніми міграціями в контексті європейської інтеграції України: дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентіві України. — К., 2005. — 426 с.
10. Міграція в Україні: факти і цифри. — К., 2016. — 32 с.
11. Немерюк Е.Е., Аникин А.С. Теоретические подходы к исследованию причин миграции // Известия Саратовского университета. Новая серия: Социология. Политология. — Т. 14. — Вып. 3. — 2014. — С. 23—28.
12. РФ стала лидером по прямым иностранным инвестициям в Украину. URL: http://biz.censor.net.ua/news/3021676/rf_stala_liderom_po_pryamym_inostrannym_investitsiyam_v_ukrainu
13. У 2018 році в Польщі працевлаштуються 3 мільйони українців. URL: <http://ampua.org/novyny/u-2018-roci-v-polshhi-pracevlashtuyutsya-3-mil/>
14. Україна серед лідерів: 6,6 млн українців шукають щастя за кордоном. URL: http://holosua.com/news/ukrajina_sered_lideriv_6_6 mln_gromadjan_shukajut_shhastja_pozajiji_kordonami/2012-01-20-23938
15. Чулаєвська М.Є. Державне управління трудовою міграцією України в контексті європейської інтеграції: Автореф. канд. наук з державного управління: 25.00.01 / Національна академія державного управління при Президентіві України. — К., 2013. — 20 с.
16. Appleyar R. T. International migration: Challenge for the Nineties. Geneva, 1991 Rosemarie R. The future of refugee flows and policies / R.T. Appleyar // International review. — 1992. — Vol. XX VI. — No. 4: 1112-1143.
17. Castles S., Miller M. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. — London: Macmillan. — 1993. — 420 p.
18. Hollifield J. The Politics of International Migration: How Can We "Bring the State Back In" / J. Hollifield // Migration Theory: Talking across Disciplines / Ed. by C. Bretell, J. Hollifield. — N. Y.: Routledge, 2000. — P. 137—186.
19. International Migration Law. URL: <https://www.iom.int/international-migration-law>

20. Sassen S. The de facto Transnationalizing of Immigration Policy/ S. Sassen// Challenge to the nation-state: Immigration in the Western Europe a. the U.S./ Ed. by Joppke Chr. Oxford: Oxford univ.press, 1998. — P. 50—85.

21. Unesco. URL: <http://en.unesco.org/>

References:

1. Rupor.info (2017), "Less and less ukrainians agree to work in Russia", available at: <https://www.rupor.info/news/122365/vse-menshe-ukraintsev-soglasny-ehat-na-zarabotki-v-rossiyu> (Accessed 05 Sept 2018).

2. Libanova, E. and Pozniak, O. (2002), Zovnishni trudovi mihratsii naseleння Ukrainy [External labor migration of people of Ukraine], RVPS, Kyiv, Ukraine.

3. Yvakhniuk, Y.V. (2016), "Development of the migration theory in globalization", Vek hlobalyzatsyy, vol. 1—2, pp. 26

4. Idzo, V. (2000), Ukrainska diaspora v Rosii [Ukrainian diaspora in Russia], BaK, Lviv, Ukraine.

5. LB.ua (2013), "Ukrainian workers abroad", available at http://lb.ua/society/2013/11/28/243134_skilki_ukraintsiv_pratsyuie.html (Accessed 05 Sept 2018).

6. Lohin, V.V. (2010), "Government regulation of migration processes in Ukraine", Ph.D. Thesis, Public administration, Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Lviv, Ukraine.

7. Maidanik, I. (2006), "The influence of labor migrations on economic development of regions", Formuvannia rynkovoї ekonomiky: zb. nauk. prats. Špets. Vyp.: Mizhnar. Nauk.-prakt. konf. [The formation of the market economy: collection of scientific works: special edition: International scientific conference], Demografichniy rozvytok Ukrainy i priorytetni zavdannia demografichnoi polityky. T.2: Demografichni aspekty rehuliuвання i vidtvorennia trudovoho potentsialu [Demographic development of Ukraine and prioritized tasks of demographic policy. T.2: Demographic regulation aspects and reproduction of labor potential], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 77—86.

8. Maidanik, I. (2010), Ukrainska molod na rynkakh pratsi zarubizhnykh krain [Ukrainian youth on foreign labor markets], In-t demografii y sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

9. Malynovska, O.A. (2005), "The regulation of external migrations in Ukrainian European integration context", Abstract of Ph.D. dissertation, Government regulation, National academy of government regulation under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

10. Malinovska, O. (2016), Mihratsiia v Ukraini: fakty i tsyfry [Migration in Ukraine: facts and numbers], Kyiv, Ukraine.

11. Nemeruk, E.E. and Anykyn, L.S. (2014), "Theoretical approaches to the reasons of migration research", Yzvestyia Saratovskoho unyversyteta. Novaia seriya: Sotsyolohyia. Polytolohyia, vol. 3, pp. 23—28.

12. Business Censor (2017), "RF became the leader of direct foreign investments in Ukraine", available at: http://biz.censor.net.ua/news/3021676/rf_stala_liderom_po_pryamym_inostrannym_investitsiyam_v_ukrainu (Accessed 05 Sept 2018).

13. All-Ukrainian Association of International Employment Companies (2017), "In 2018 in Poland will be employed 3 million Ukrainians", available at : <http://ampua.org/novyny/u-2018-roci-v-polshhi-pracevlashtuyutsya-3-mil/> (Accessed 05 Sept 2018).

14. Latest News (2012), "Ukraine among leaders: 6,6 millions of Ukrainians are in findings of happiness abroad", available at : http://holosua.com/news/ukrajina_sered_lideriv_6_6 mln_gromadjan_shukajut_shhastja_poza_jiji_kordonami/2012-01-20-23938 (Accessed 05 Sept 2018).

15. Chulaievskia, M.Ie. (2013), "Government regulation of labor migration of Ukraine in European in European

integration context", Ph.D. Thesis, Government regulation, National academy of government regulation under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

16. Appleyar, R.T. (1992), "International migration: Challenge for the Nineties", International review, vol. XX VI, no. 4, pp. 1112—1143.

17. Castles, S. and Miller, M. (1993), The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, Macmillan, London, UK.

18. Hollifield, J. (2000), The Politics of International Migration: How Can We "Bring the State Back In", Migration Theory: Talking across Disciplines, Routledge, NY, USA, pp. 137—186.

19. International organization for migration (2018), "International Migration Law", available at : <https://www.iom.int/international-migration-law> (Accessed 05 Sept 2018).

20. Sassen, S. (1998), The de facto Transnationalizing of Immigration Policy, Challenge to the nation-state: Immigration in the Western Europe, Oxford univ.press, Oxford, USA, pp. 50—85.

21. Unesco (2018), available at : <http://en.unesco.org/> (Accessed 05 Sept 2018).

Стаття надійшла до редакції 06.09.2018 р.

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ